

lozofie pak v Bratislavě a Brně. Už od svého vyškovského působení (1901-1914) si psal zápisky, které měly sloužit jako podklad k pozdějšímu životopisu. Když se však koncem roku 1939 dověděl, že bude zatčen gestapem, část zápisů zničil. V prosinci 1941 byl skutečně zatčen a 13. března 1942 zahynul v Mauthausenu. Jeho zápisky v šedesátých letech opsala jeho manželka Milada Tvrďá a doplnila o výběr dopisů, které jí posílal za války. Dostaly se později s Tvrďého pozůstalostí do archivu Masarykovy univerzity a v roce 2002 byly uveřejněny jako upomínka na Tvrďého tragickou smrt.

Zápisky se dělí do několika oddílů: dětská léta na Jičínsku, na školách v Jičíně, na univerzitě v Praze, profesorem na gymnáziu ve Vyškově, dopisy z vojny manželce Miladě, léta docentská a profesorská..

První oddíly až po zápisky z Tvrďého působení ve Vyškově jsou nejucelenější. Z nich pravděpodobně nejucelenější budou zápisky týkající se Tvrďého studia na Karlově univerzitě, kde popisuje učitelství působení tehdejších známých profesorů filozofie a klasické filologie, zejména Durdíka, Čády, Drtiny, Krejčího, Masaryka, Nováka, Krále a Kvíčaly. Vidíme v nich tyto osobnosti nejenom prizmatem jejich knih, nýbrž i to, jak tito profesori působili na své tehdejší studenty, jak s nimi jednali, jakým způsobem přednášeli a vedli semináře. Z tohoto spektra Tvrďého zážitků vystupuje do

popředí osobnost T. G. Masaryka, jehož pedagogické kvality hodnotí Tvrďý velmi vysoko.

Také zápisky z vyškovského gymnázia odhalují mnohé o zákulisí tehdejší školské praxe a politiky. Poválečná léta prožil Tvrďý částečně v Brně, a když ztroskotalo jeho jmenování na Masarykovu univerzitu, působil na Komenského univerzitě v Bratislavě. Tento materiál je už značně torzovitý, nicméně i tak se dovídáme hodně zajímavého o některých osobnostech i o zákulisních bojích na tehdejších univerzitách. Bohužel zcela chybí údaje o Tvrďého středoškolském i vysokoškolském působení v Brně. Máme však možnost seznámit se s jeho činností vědeckou a popularizační; zde se nám Tvrďý jeví jako nesmírně aktivní vědec a osvětový činitel. Setkáváme se i s atmosférou na descartovském kongresu v Paříži (1937), ze zachovaných materiálů však zmizely pasáže o Světovém kongresu filozofů v Praze (1934).

Závěrem lze konstatovat, že díky péči katedry filozofie se nám dostal do rukou zajímavý příspěvek k dějinám předválečného a meziválečného středního a vysokého školství a zároveň spis, který významně přispěje k poznání důležité osobnosti naší filozofie tohoto období.

-IV-

* Z rukopisu k životopisu připravila Milada Tvrďá, editor Jiří Gabriel. Vydala MU v Brně (katedra filozofie), 2002, 106 stran.

I n o c e n c A r n o š t B l á h a **R O D I N N Á K R O N I K A**

■
Dne 21. října 1952 jsem byl volán na SNB. Běželo o naši krasoňovskou chatu. Poněvadž vlastníkem chaty je Dana, byla i ona přizvána k výslechu. Nevím, na základě jakých přesných informací (či spíše udání?) byl jsem já pokládán za majitele. Zjistili si co nejpodrobněji mé i Daniny personálie. Přitom se zajímali i o takové podrobnosti, proč se rozvedla se svým dřívějším manželem a proč její nynější manžel se rozvedl se svou ženou. Mimoto jí položili i otázku, oč má zvláštní zájem. Když se dozvěděli, že naše chata leží v Čechách, zřejmě jejich zájem o ni ochabl. Ale přesto se dotazovali, jak často tam jezdíme a kdy, jaké návštěvy tam přijímáme apod. Zdá se, že podnětem tu byla snaha mít v evidenci všechny chaty v okolí brněnském, snad k účelům bydlení při nedostatku bytů, snad i kvůli kontrole, aby se v nich neukrývaly živly státu nebezpečné. Věc sama vcelku nevinná a pochopitelná, kdyby nebyla spojena s neklidem a nejistotou v době mezi předvoláním a výslechem, „co to asi zase bude.“ I když má člověk klidné svědomí, není si nikdy jist, zda se snad z neznalosti složitých trestních předpisů nedopustil něčeho nedovoleného. A pak zkušenosti ukazují, že z této strany nepřichází nikdy nic příjemného.

■
V tomto roce jsme měli značné starosti, zda uhájíme svůj bytový prostor. Vyšly totiž nové předpisy o bydlení, v jejichž důsledku pokoj, který přesahuje 30 m², má se pokládat za dva pokoje. Pak ovšem by náš byt (Kyzlinkův nikoli) byl nadměrný. Podali jsme žádost, aby mi tento nadměrný pokoj byl přiznán, poněvadž v něm mám uloženu velkou knihovnu, poněvadž dále vědecky pracuji (připojeno potvrzení České akademie věd a umění a Ústředí vědeckých pracovníků), poněvadž nadto náš domek je rodinný, nemá půdy, nemá dostatečných sklepů (uhlí musíme mít složeno na dvoře), poněvadž ze schodiště se vstupuje přímo do bytu, (byty nemají předsíně), takže stěží vyhovuje pro bydlení dvou spřízněných rodin.

Podobné nesnáze s byty má i řada jiných známých rodin. Místo aby se úroveň bydlení zvyšovala či aspoň aby byla snaha udržet dosavadní standard bydlení, popř. ještě lépe zvyšovat jej stavbou nových domů a bytů, je tu tendence úroveň bydlení snižovat, socializovat předbydlení či nebydlení. Je pravda, že je dosti rodin, které bydlí nehygienicky a stěsnaně, ale za tím účelem by se měly opravovat a dostavovat válkou pobořené domy, které nyní, 7 let po válce, jsou jistě smutným dokumentem nemohoucnosti či neschopnosti správy veřejných věcí. Ale ovšem to zase souvisí s nedostatky výroby, není cihel, cementu, vůbec stavebních hmot. Průmysl je přebudován na průmysl válečný, a tak se občanstvo musí uskrovnovat, musí trpět zdravotně i morálně. A přitom se v novinách píše a na řečništích mluví o zvyšování životní úrovně. Jaký to idealistický materialismus, idealistický proto, že určitou skuteč-

nost chce vytvářet jen slovy! Cožpak neslyšíte Hegela, že idea je demiurgem skutečna? Slyšíme Hegela a máme rozumět Marxe, či vlastně Stalina, poněvadž Marx by asi s takovýmto komunismem, společenským bídou a útrap, nesouhlasil.

Poněvadž větší místnost v přízemí je vlhká (do polovice zdi prosakuje voda buď z potrubí kanálového, nebo voda spodní) a nehodí se ani za skladiště přebytečných věcí, ani za laboratoř, tím méně ovšem k bydlení, zřídili jsme z ní prádelnu a sušárnu.

Koncem listopadu t.r. projednáván byl dlouho očekávaný proces Slánský-Šling-Clementis a soudruzi. Podívaná z nejtrapnějších po mnohých stránkách. Předně proto, jak tato zločinná a zpusťlá individua – s výjimkou Clementise – mohla se protlačit na vynikající místa ve straně i ve státních úřadech. Za druhé proto, že přes tolik přísných prověrek, které se stále konají, mohl jejich dobrodružný a ničemný život v minulosti projít sítím těchto prověrek. Za třetí se nabízí otázka, jak mohla tak dlouho při tolikerém mluvení o kritice a sebekritice, o kontrole a ostráživosti páchat své intrikánské pletky a své ostudné obchody, jimiž byly republiky způsobeny miliardové škody? Za čtvrté, jakým divem se stalo, že jejich tvrdá svědomí náhle se tak obměkčila, že projevila dojemnou kajícínost. Neúprosně na sebe žalovali, dožadující se nejpřísnějších trestů. Za páté, jakou podivuhodnou shodu projevovaly jejich odpovědi, jako by byly natočeny na desku podle jediného schématu. A k tomu ty odporné průvodní zjevy: zjev syna dožadujícího se pro svého otce nejkrutějšího trestu, zjev manželky, která totéž žádala pro svého muže. Jaký to strašný pohled do morálky osobní i stranické, ba víc, do morálky celého režimu, pod jehož ochranou se mohlo ve jménu politického heslování rozbujet tolik morálního zla. Strana i režim tímto procesem, při němž se svezlo tolik lži, překrucování a zkřivování fakt (rozumí se samo sebou, že jím musil být pošpiněn i Beneš a Jan Masaryk), se snažily, aby na účet těchto zrádců byly připsány všechny závady a nedostatky hospodářského života, tak nedostatek potravin, elektřiny, předmětů denní potřeby atd. Utrpěly ránu, z níž se tak snadno nevzpamatují. To cítili i ti nejméně straníci, procesem tím zděšení a až k zoufalství desorientovaní.

I když jsem sám už odešel z fakulty, zůstávala tam ještě knihovna sociologického semináře, kterou jsem vybudoval. A pořád ještě sloužila dobře, knihy z ní byly hojně – i když tajně – půjčovány. Nyní však, aby zahlazena byla poslední stopa mé práce na fakultě, knihovna sociologického semináře byla rozdělena mezi ostatní seminární knihovny, a co se nikam nehodilo, bylo uzavřeno. Dosud mluvila aspoň ona, nyní tedy i ona mlčí, musí mlčet. Je smutné pomyšlení, čím se dnes stala univerzita, vysoká škola, filozofická fakulta. Filozofický odbor je už bez filozofů. Prof. M. Novák onemocněl a nepřednáší, takže filozofické přednášky koná je-

diný dr. Riedel, který nenapsal ani jedině filozofické práce, a jeden asistent estetického semináře. Takovou úroveň filozofického školení má dnes Filozofická fakulta Masarykovy univerzity.

■
Opožděně mi došla zpráva, že zemřel náhle ve věku 40 let jeden z bývalých členů mého semináře, který mě i pak častěji navštěvoval, aby se mnou podebatoval o různých otázkách filozofických a náboženských, a upřímně ke mně přilnul, Fr. Roháč. Zajímal se zvláště o problém náboženský, a když si připravoval disertaci na náboženské téma, odebral se na studijní dovolenou do Holandska, kde chtěl studovat u prof. Vande Leen-sona a R. Plessnera. Prof. Plessner zajímal se o mou Sociologii inteligence a usiloval, aby byla přeložena do holandštiny a angličtiny. Získal pro ni též nakladatele v Amsterdamu. Roháč, který se znal s kulturním atašé našeho vyslanectví v Haagu, zajistil, že tento (jeho paní byla Holanďanka) přeloží knihu do holandštiny. Ale potom náhle celá záležitost uvázla a častá korespondence Roháčova umkla. Dozvěděl jsem se pak dodatečně, že se tak stalo na pokyn z ústředí KSČ u nás. Roháč se pak stal, vzdav se dráhy vědecké, úředníkem našeho vyslanectví v Londýně. Psal jsem mu, ale neodpovídal. Až nyní přišla zpráva o jeho náhlé smrti. Dotazy v Praze jsem zjistil, že jeho smrt je zahalena určitou záhadou. Patrně asi též obět politiky. Škoda jeho nadějného života!

■
A ještě jedno – tentokrát neslavné – skonání. Zákonem ze dne 22. července 1952 zřízena byla nová Československá akademie věd, v níž byla „přebudována Královská česká společnost nauk, založená již r. 1784 a Česká akademie věd a umění“. O úkolech nové Akademie věd, jejich členech a orgánech pojednává zákon, jímž se zřizuje. V důvodové zprávě se píše: „Základem vědecké činnosti Čsl. akademie věd je vítězné učení marxismu-leninismu, vědy všech věd, soustavy nauk Marxe, Engelse, Lenina a Stalina, která má za základ dialektický materialismus jako filozofii, jako metodologii vši vědecké práce, jako světový názor.“

Členy Akademie mohou být jen ti, kteří svými pracemi přispívají k socialistické výstavbě státu. Tím je řečeno vše. I Akademie byla zpolitizována a stala se institucí třídní. Stará Akademie věd a umění byla prostě smetena z povrchu, bez otázky a bez protestu. A vlastně i protiprávně, neboť podle stanov Akademie (bývalé) každá změna statutu Akademie, a tedy tím spíše její „přebudování“ mělo býti předloženo valnému shromáždění a jím schváleno.

Nám, členům bývalé Akademie věd a umění nikdo nepokládal za slušné sdělit, že naše členství v Akademii končí, případně poděkovat za práci, kterou jsme v Akademii vykonali. Doklad socialistického humanismu. I socialismus má, či má mít, svou slušnost, třeba nikoli formalistickou a umělkovanou, ale jistě aspoň prostou, srdečnou, takovou, jakou má zdravý lid, lidovou, lidskou.

Podobný osud potkal Čsl. akademii zemědělskou, jejímž jsem byl též členem a dříve i předsedou její sociologické komise. Ta byla přebudována v novou státní Akademii zemědělských věd, s orientací ovšem též socialistickou. Ale tu aspoň předsednictvo nové Akademie zemědělských věd pokládalo za zdvořilé s námi, bývalými jejími členy se rozloučit, oznámit nám, že naše členství končí 31. prosince 1952, a uznalo za svou „milou povinnost poděkovatí nám za naši dosavadní úspěšnou činnost a spolupráci s ČAZ, a za všechny oběti, které jsme v práci pro ni přinesli“.

■
Naše kulturní úroveň se hodně snížila. Odebíráme s Kyzlinkem Rudé právo, Rovnost a Literární noviny. Rudé právo a Rovnost proto, že je to Vladimírovou stranickou povinností. Téměř je nečteme, poněvadž to nejsou noviny, nýbrž spíše odborový věstník. Literární noviny pak mají literární úroveň nízkou, jak jinak ani není možno při jednosměrnosti myšlení a nesvobodě slova. Z českých revuí odebírám jedině Český lid, a i ten je marxisticky usměrněný. Vladimír odebírá své revue odborné. Z cizích revuí mi kupodivu stále ještě docházejí Revue internationale de sociologie (kde jsem členem redakčního komitétu), dále American Journal of Sociology, Sociology and Social Research, American Political Science Review, Journal of Social Issues, Bulletin international des Sciences sociales. Díky ochotě redakcí těchto zahraničních revuí (jež jsme dříve vyměňovali za Sociologickou revui), docházejí mi tyto časopisy bezplatně (jinak bych je nemohl odebírat, poněvadž bych nedostal povolení posílat na ně předplatné), takže jsem stále přece jen v kontaktu s novou zahraniční vědeckou, zvláště sociologickou produkcí. Ovšem koupit si nějakou novou zahraniční publikaci není možno, nedostane se povolení na posílání peněz. Mé styky se zahraničním vědeckým světem jsou značně omezeny. Dopisují si jedině s Theodorem Geigerem, profesorem sociologie na Univerzitě v Aarhusu v Dánsku, jemuž jsem též poslal pro Social Research Committee of International Sociological Association návrh výzkumu o podmínkách světového míru. Od Corrada Giniho, předsedy italské sociologické společnosti v Římě, jsem dostal 25 separátů svého referátu na Mezinárodním sociologickém kongresu v Římě r. 1951 (Sociologie de la ville de Brno).

Také naše domácí korespondence je hodně omezena. Dopisujeme si pouze s příbuznými, já mimoto s některými spolužáky z gymnázia (Malátem, Šichlem) a s přáteli z dob univerzitních, s Albertem Pražákem, Ferdinandem Špiškem, Ed. Dvořáčkem. Mimoto se na mne obracejí někteří mladí pracovníci, kteří žádají poradu v otázkách sociologických (O. Havlín, Šebela, Gašparec aj.).

Na návštěvy sami už nechodíme nikam, nanejvýše jednou do roka – obyčejně o Vánocích – k Obrdlíkům nebo k rodičům Vladimírovým. K nám chodíval pravidelně každou sobotu k večeru Frič, který je naším

přítelem již od r. 1903, tedy téměř 50 let. Ale poslední dobou už mu jeho vysoký věk (76 let) a jeho krátkozrakost činí cesty k nám obtížnými, také několikrát cestou k nám zabloudil, takže asi své pravidelné návštěvy u nás omezí. Také už ztrácí paměť a má málo zájmu o jiné věci než rodinné, a tak hovor s ním někdy vážne. Z ostatních přátel přichází občas na pobe- sedování dr. Čep, nebo dr. Hradecký (někdy se svou hovornou paní). Z mladších, většinou to mých bývalých posluchačů, můj bývalý asistent dr. Hájek, Jula Obrdlíková, dr. Michal, dr. Ptáček, dr. Urban. Všichni kdy- si dělali u mne doktorát, kromě dr. Ptáčka, který sice zpracoval jako své doktorské téma část výzkumu města Brna (Brněnský občan a kino), ale poněvadž se svou prací byl hotov až v době, kdy už se sociologické di- sertace odmítaly, dosáhl doktorátu na fakultě přírodovědecké na téma z kulturní antropologie.

Zvláště mě těší, že se ohlašují k návštěvě a touží si se mnou podebato- vat mnozí z bývalých členů mého semináře nebo aspoň z posluchačů mých přednášek. Tak mě navštívili nedávno dr. Gregor se svou paní, p. Čulík se sl. Brodskou (byla mou vědeckou pomocnou silou). Právě v těch- to dnech mi vzkázali, že by mne rádi navštívili dr. Strmiska (je nyní za- městnán v Gottwaldových závodech ve Zlíně), dr. Přemysl Hauser (býval knihovníkem mého semináře), dr. Weinberger (právník, který chodil do mého semináře) aj. Dr. Hájek mi při poslední návštěvě sdělil, že jsou mla- dými hodně vyhledávány mé knihy, zvl. Sociologie inteligence a Dnešní krize rodinného života. Čerpají prý v nich posilu.

Ze starých přátel z doby ještě novoměstské rád k nám zajde na trochu hovoru major Jakub (bývalý redaktor Horáckých listů.) Tak se staré střídá s mladým a člověk se stále učí. Dozvídá se o cizích pozorováních, sku- tečnostech a míněních, učí se nahlížet do cizích způsobů myšlení a hod- nocení a leccos si, hlavně při hovorech s mladými, v sobě koriguje i do- plní.

■
1953.

Překvapila mne začátkem nového roku návštěva J. L. Fischera. Přišel si pohovořit a postěžovat. Byl zbaven svého místa na univerzitě v Olomouci, jeho přednášky staly se nežádoucí. Neví, co s ním dále bude. Usiloval se dostat do Akademie, jako síla administrativní, zprvu měl naději, že se to podaří, ale pak ta naděje zklamala. Musí prý čekat, až pak bude o něm roz- hodnuto. Stýskal si, že je vnitřně rozerván, že se nemůže soustředit na vážnou práci. Myslím, že k této rozervanosti přispívá i to, že nenalézá kli- du a uspokojení ve své rodině. Má milostný poměr s nějakou svou poslu- chačkou v Olomouci, čímž jeho žena velice trpí. Radil jsem mu změnit prostředí, odejet do jeho rodiště do Třeboně, kde snad bude mít více pra- covního klidu. Ale je těžko radit takové neklidné a nervově rozvrácené povaze.

■
Ještě jedna oběť dnešní neklidné doby. Profesor naší filozofické fakulty Ant. Grund (profesor české a slovanské literatury) skončil svůj mladý život (ve věku 49 let) násilně. Otrávil se v koupelně svítiplynem. Příčina není najisto známa. Ale pravděpodobný dohad říká toto: Bylo mu uloženo, aby „popravil“ Arne Nováka, svého dřívějšího učitele (pro jeho „Dějiny české literatury“). Zdráhal se, nervově se zhroutil. A když se na něho znovu naléhalo, dal takovou tragickou odpověď. Vzbuzuje to jistě úctu, že nechtěl zradit své přesvědčení. Jiní se neukázali tak silní. Např. prof. Václavík (prof. národopisu) z naší fakulty nedávno v Českém lidu uveřejnil článek, v němž přiznává své vědecké omyly z minulosti a kaje se. Veřejné pokání. Vědecký člověk ještě může měnit své názory pod vlivem nových skutečností. Ale nesmí je měnit pod tlakem nové politické situace a dokonce přitom zahrnovat výtkami své dřívější vzory a učitele. Tomu se říká „zrada vzdělanců“.

© Jan Kyzlink a další dědicové